

**ČARLS
DIKENS**

**DEJVID
KOPERFILD**

Prevela
Nevena Andrić

Laguna

Naslov originala

Charles Dickens

THE PERSONAL HISTORY AND EXPERIENCE
OF DAVID COPPERFIELD THE YOUNGER

Translation copyright © 2024 za srpsko izdanje, LAGUNA

KLASICI
SVETSKE
KNJIŽEVNOSTI

Knjiga br. 65

*S ljubavlju posvećeno cenjenom gospodinu Ričardu Votsonu
i njegovoj gospođi, iz Rokingama u Northemptonširu*

Predgovor izdanju iz 1850. godine

U prvim trenucima nakon što sam završio, nije mi lako da se udaljim od knjige i govorim o njoj dostojanstveno kao što mi ovaj zvanični uvod valjda nalaže. Vrlo je skorašnja i vrlo mi je bliska; um mi je rastrzan između zadovoljstva i žalosti – zadovoljstva što sam postigao ovo što sam postigao i žalosti što se rastajem od mnogobrojnih drugova; zato se bojim da ću dosaditi dragom čitaocu ličnim izlivima osećanja i kojekakvim poveravanjima.

Pored toga, sve što bih mogao reći o priči pokušao sam da kažem u okviru nje.

Možda čitaoca neće zanimati koliko sam bio tužan kad sam spustio pero posle dve godine stvaralačkog rada; ili kako se autor oseća kao da neki deo sebe ostavlja u svetu senki, u trenu kada se zauvek opršta od niza likova koje je izmislio njegov um. Ipak, nemam šta drugo da ispričam, izuzev ako bih priznao ovo (možda još nebitnije): niko ne može verovati u ovu priču dok je bude čitao onoliko koliko sam ja verovao u nju dok sam je pisao.

Umesto da se osvrćem na prošlost, dakle, uperiću pogled napred. Dok završavam ovu knjigu, najlepše što za sebe mogu učiniti jeste da se porađujem vremenu kada ću opet, jednom mesečno, pustiti da iz mene izbiju dva zelena lista* i sećati se divnog sunca i kiša koji su, na moju radost, padali na listove *Dejvida Koperfilda*.

London, oktobar 1850.

* *Dejvid Koperfild* je prvo izlazio u novinama, u nastavcima. Ovde se misli na buduće romane, koji će isto tako biti objavljivani. (Prim. prev.)

Predgovor izdanju iz 1869. godine

U prvom predgovoru ovoj knjizi napomenuo sam koliko mi je teško da se udaljim od nje, nakon što sam je tek završio, i da o njoj govorim dostojanstveno kao što mi nalaže jedan zvanični predgovor. Bila mi je veoma bliska i draga, i um mi je bio vrlo rastrzan između zadovoljstva i žalosti – zadovoljstva što sam završio nešto čime sam se bavio već dugo i žalosti što se rastajem od brojnih drugova – pa sam strahovao da ću dosaditi čitaocu ličnim izlivima osećanja i poveravanjima.

Pored toga, sve što sam mogao reći o ovoj priči pokušao sam da kažem u okviru nje.

Čitaoca možda nije zanimalo koliko sam bio tužan kad sam spustio pero posle dve godine stvaralačkog rada ili kako se autor osećao kao da neki deo sebe ostavlja u svetu senki, u trenu kada se zauvek oprašta od niza likova koje je izmislio njegov um. Ipak, nemam šta drugo da ispričam, izuzev ako bih priznao ovo (možda još nebitnije): niko ne može verovati u ovu priču dok je bude čitao onoliko koliko sam ja verovao u nju dok sam je pisao.

Ove izjave su tačne i dan-danas, i čitaocu imam poveriti još samo jedno. Od svih svojih knjiga, ovu najviše volim. Lako je poverovati da sam nežan roditelj svoj deci potekloj iz moje sopstvene mašte, i da tu decu niko nikad ne može voleti kao ja. Ipak, kao i mnogi nežni roditelji, u dubini duše imam mezimca. Ime mu je *Dejvid Koperfild*.

PRVO POGLAVLJE

Rađam se

Hoću li se ja ispostaviti kao glavni junak svog života, ili će to zvanje pripasti nekom drugom – to će već pokazati ove stranice. Započecu priču od samog početka: rodio sam se (kako su mi ispričali, a ja im poverovao) jednog petka u dvanaest noću. Po priči, sat je počeo da otkucava, a ja sam u istom trenutku zaplakao.

Imajući u vidu dan i čas mog rođenja, babica i još neke mudre žene iz komšiluka – koje su se počele živo zanimati za mene nekoliko meseci pre nego što se moglo očekivati da se lično upoznemo – objavile su, kao prvo, da mi je suđeno da budem nesrećan u životu i, kao drugo, da mi je predodređeno da vidim duhove i aveti; oba ova dara su, verovala su one, neizbežna za nesrećnu novorođenčad – bez obzira na pol – koja se rode u petak u sitne sate.

O ovom prvom ne moram ovde da govorim, pošto će moja istorija ponajbolje pokazati da li se to predskazanje ostvarilo ili ne. Što se tiče druge polovine pitanja, napomenuću samo da taj deo mog nasleđa još nije u mom vlasništvu, izuzev ako se to dogodilo dok sam još bio beba. Ipak, uopšte se ne žalim što mi je dotični imetak uskraćen; ako se trenutno nalazi u tuđem posedu, taj neko neka ga slobodno zadrži.

Rodio sam se s posteljicom, koju su stavili na prodaju za bagatelnih petnaest gvineja, i objavili to u novinama. Ne znam jesu li

mornari negde u to doba ostali bez novca ili im je ponestalo sujeverja, pa su radije koristili prsluke za spasavanje opšivene plutom; znam samo da je jedinu ponudu dao izvesni advokat umešan u preprodaju menica, koji je bio spreman da plati dve funte u gotovini, a ostatak u šeriju, ali je odbio da dà i paru više za ovu krajnje sigurnu zaštitu od davljenja. Samim tim, oglas su povukli bez ikakve zarade – jer, što se šerija tiče, moja pokojna majčica ga je i sama u to doba pravila i prodavala – a posteljicu su deset godina kasnije dali kao jednu od nagrada na mesnoj tomboli s pedeset učesnika, pola krune po tiketu, čiji pobednik je trebalo da doplati još pet šilinga. Bio sam prisutan i bilo mi je, koliko sam zapamtio, prilično nelagodno; zbunjivalo me je što na taj način otuđuju deo mene. Posteljicu je, sećam se, osvojila jedna starica s korpom, iz koje je, uz mnogo oklevanja, izvukla ugovorenih pet šilinga, sve u novčićima od pola penija, da bi na kraju platila dva i po penija manje nego što je trebalo – nakon što su joj to neopisivo dugo i sasvim bezuspešno, uz veliko traćenje aritmetike, pokušavali dokazati. U tim krajevima dugo će se pamtiti neobična činjenica da se zaista nikada nije udavila, već je pobeđonosno umrla u krevetu u devedeset drugoj godini. Koliko shvatam, izuzetno se ponosila činjenicom što nikad u životu nije kročila na vodu, izuzev kada je prelazila most, i da se do poslednjeg dana, uz čaj (čija je bila izuzetna ljubiteljka), zgražavala nad bezbožništvom mornara i svih ostalih dovoljno drskih da „tumaraju“ po svetu. Uzalud su je ubeđivali da iz tog nemilog čina ponekad proistekne i nešto korisno, recimo čaj. Uvek bi samo još odlučnije – nagonski ubeđena da su joj prigovori sasvim osnovani – uzvratila: „Nek se okanu oni tumaranja.“

Da ne tumaram dalje ni sam, vratiću se svom rođenju.

Rodio sam se u Blanderstonu, u okrugu Safok, ili „već tu negde“, što bi rekli u Škotskoj. Bio sam posmrtno dete. Očeve oči zauvek su se sklopile pred svetlošću ovoga sveta šest meseci pre nego što su se moje otvorile. I dan-danas mi je nekako čudno kad pomislim da me nikad nije video; još čudnija od toga su mi maglovita sećanja na drugovanje s njegovim belim spomenikom na groblju i neuhvatljivo saosećanje prema dotičnom spomeniku

zato što stoji sam u mračnoj noći dok je naša malena dnevna soba topla i obasjana svetlošću vatre i sveće, a vrata kuće – gotovo surovo, kako mi se ponekad činilo – zabravljena, s navučenom rezom, da on ne može ući.

Matrijarh naše porodice bila je očeva tetka, a samim tim i moja baba-tetka, o kojoj ću uskoro više govoriti. Gospođica Trotvud – ili gospođica Betsi, kako ju je moja pokojna majka uvek zvala kada bi nadvladala zebnju od ove zastrašujuće ličnosti i usudila se da je uopšte pomene (što se dešavalo retko) – bila je udata za mlađeg, veoma lepog čoveka ako zaboravimo dobru staru izreku da lepota dolazi iznutra i da se ogleda u postupcima; ozbiljno se sumnjalo da je tukao gospođicu Betsi i da je čak jednom prilikom, zbog nesuglasice oko namirnica, brzopleto ali odlučno dao sve od sebe da je baci kroz prozor drugog sprata. Ovo, kao svedočanstvo njihovih oprečnih naravi, navelo je gospođicu Betsi da ga isplati, pa su se sporazumno razveli. On je sa svojim kapitalom otišao u Indiju, a tamo su ga, ako je verovati našoj suludoj porodičnoj legendi, videli kako u društvu s babunom jaše na slonu. Ipak, verovatno je posredi bio babu* ili možda neki bəg. Kakogod, u roku od deset godina iz Indije su stigle vesti o njegovoj smrti. Niko ne zna kako ih je moja tetka primila; jer odmah nakon razvoda, ona je ponovo uzela devojačko prezime, kupila kućicu u jednom seocetu, negde daleko na morskoj obali, pa se tamo nastanila kao neudata žena s jednom služavkom, neopozivo se povukla od sveta i živela usamljeničkim životom zauvek potom.

Ako se ne varam, moj otac joj je nekada davno bio miljenik; ipak, njegova ženidba ju je smrtno uvredila zato što je moja majka navodno bila „bezlična lutkica“. Nije upoznala moju majku, ali je znala da nema ni dvadeset godina. Otac i gospođica Betsi se više nikad nisu videli. Kad se oženio, bio je dvostruko stariji od moje majke i krhkog zdravlja. Umro je godinu dana kasnije, dakle, kao što rekoh, šest meseci pre nego što sam došao na svet.

Takvo je bilo stanje stvari po podne tog, izvinite na izrazu, sudbonosnog i značajnog petka. Stoga ne mogu tvrditi da sam baš

* Indijska titula: knez, gospodar. (Prim. prev.)

tada bio svestan okolnosti, niti da se sećam kako sam sopstvenim čulima iskusio ono što sledi.

Narušenog zdravlja i sasvim klonula, moja majka je sedela pored vatre i zurila u nju kroz suze, veoma neraspoložena i zbog sebe i zbog malenog neznanca bez oca, kog je u fioci na spratu već čekalo mnoštvo proročanskih pribadača*, spremnih da mu požele dobrodošlicu na ovaj svet, premda se dotični svet nimalo nije radovao njegovom dolasku. Majka je, dakle, tog vedrog, vetrovitog martovskog popodneva sedela pored vatre, preplašena, veoma tužna i ujedno puna sumnji u to da će uopšte preživeti muke koje je čekaju, kada je, brišući oči, podigla pogled prema prozoru na suprotnom kraju sobe i spazila nepoznatu ženu kako ulazi u baštu.

Čim ju je malo bolje pogledala, majku je obuzela osnovana slutnja da je u pitanju gospođica Betsi. Sunce na zalasku obasjavalo je nepoznatu damu s druge strane baštenske ograde, a ova je prilazila vratima, žestoko ukočenog držanja i uzdržanog izraza lica koji nije mogao pripadati nikom drugom.

Kad je stigla do kuće, još jedanput je posvedočila ko je. Otac je često pominjao da se ona uglavnom ne ponaša kao što bi se očekivalo od hrišćanskog bića; sada je, umesto da zazvoni, prišla i pogledala kroz isti onaj prozor, toliko pritiskajući vrh nosa o staklo da se, kako je moja pokojna majčica govorila, istog trenu spljoštio i pobeleo.

Prepala mi je majku do te mere da, ubeđen sam, upravo gospođici Betsi imam da zahvalim što sam se rodio u petak.

Uzrujana, majka je ustala sa stolice i stala iza nje, u ugao. Gospođica Betsi je razgledala sobu polako i ispitivački, počevši od druge strane; oči su joj se kretale kao glava kakvog Saracena u holandskom časovniku sve dok nisu stigle do moje majke. Onda se namrštila i, poput nekoga naviklog da se njegova naređenja

* U devetnaestom veku se kao poklon za novorođenče često donosilo jastuče s pribadačama, za koje se verovalo da donosi sreću, ali se takođe smatralo da ga ne treba davati pre rođenja, jer pribadače navodno uvećavaju bol prilikom porođaja. Pošto je u ovom slučaju porođaj bio težak i bolan, pribadače su u tom smislu proročanske. (Prim. prev.)

slušaju, dala mojoj majci znak rukom da priđe i otvori vrata. Majka je prišla.

„Gospođa Dejvida Koperfilda, pretpostavljam“, izustila je gospođica Betsi, verovatno zato što je majka nosila crninu i bila u drugom stanju.

„Da“, kazala je majka slabašno.

„Gospođica Trotvud“, reče gošća. „Čuli ste za nju, pretpostavljam?“

Moja majka odgovori da je zaista imala to zadovoljstvo. Kasnije ju je grizla savest što nije jasnije nagovestila da je dotično zadovoljstvo bilo izuzetno veliko.

„E pa, sad je i vidite“, reče gospođica Betsi. Moja majka klimnu glavom i zamoli je da uđe.

Ušle su u dnevnu sobu odakle je moja majka došla, pošto u našoj najboljoj sobi, s druge strane hodnika, nije gorela vatra – zapravo, nije ni paljena još od očeve sahrane; a kada su obe sele i gospođica Betsi nastavila da čuti, moja majka, nakon što se neko vreme uzalud obuzdavala, počne da plače. „Jo, de, de!“, reče gospođica Betsi žurno. „Nemoj! De, dobro!“

Uprkos tome, moja majka nije mogla prestati, pa je jecala sve dok se nije sasvim izridala.

„Skinu kapu, dete“, reče gospođica Betsi, „da te vidim.“

Majka je bila suviše uplašena da bi odbila ovaj čudni zahtev, čak i da je htela. Stoga je učinila šta joj je rečeno, i to rukama tako drhtavim da joj se kosa (bujna i prekrasna) prosula oko lica.

„Ju, bože blagi!“, uzviknu gospođica Betsi. „Pa ti si odista beba!“

Majka je nesumnjivo bila neobično mladolika, čak i za svoje godine; ona obori glavu, jadnica, kao da je sama za to kriva, i jecajući reče da je, avaj, ona samo dete-udovica i da će biti detinjasta majka ako uopšte preživi. U kratkoj pauzi koja je usledila, učinilo joj se da je osetila kako je gospođica Betsi dodiruje po kosi, i to sa izvesnom nežnošću; ipak, kada je, stidljivo se ponadavši, pogledala u nju, vide da ova sedi, zadignute nadsuknje, ruku skrštenih na jednom kolenu i nogu dignutih na rešetku kamina, i da se mršti vatri.

„Nebesa“, reče gospođica Betsi iznenada, „ama zašto Vranište?“

„Gospođo, mislite li na kuću?“, upita moja majka.

„Zašto Vranište?“, kaza gospođica Betsi. „Bilo bi prigodnije Hranište, da je ijedno od vas dvoje imalo iole praktična shvatanja o životu.“

„Gospodin Koperfild je birao ime“, odvrati moja majka. „Kad je kupio kuću, dopala mu se pomisao da ima vrana unaokolo.“

Večernji vetar je u tom trenutku nadigao takvu larmu među visokim, starim brestovima u dnu bašte da se ni moja majka ni gospođica Betsi nisu mogle uzdržati, već pogledaše na tu stranu. Brestovi su se povijali u stranu kao divovi koji jedan drugom šapuću tajne, ali posle nekoliko sekundi mirovanja u tom položaju, dohvatio bi ih divljački nalet vetra i oni bi neobuzdano zamlatarali rukama kao da su jedan drugom poverili nešto toliko besramno da im to sada narušava duševni spokoj, a stara vranina gnezda, izandala od vremena, koja su teško ležala na višim granama, njihalu su se poput olupina na olujnom moru.

„Gde su ptice?“, upita gospođica Betsi.

„Gde su...?“ Moja majka je u međuvremenu mislila na nešto drugo.

„Te vrane – šta je s njima bilo?“, raspitivala se gospođica Betsi.

„Nema ih, bar otkako ja živim ovde“, reče majka. „Mislili smo – gospodin Koperfild je mislio – da je vranište poveliko; ipak, ta gnezda su bila vrlo stara, i ptice su ih davno napustile.“

„E, to baš i liči na Dejvida Koperfilda!“, uzviknu gospođica Betsi. „To baš liči na Dejvida Koperfilda! Nazove kuću 'Vranište', a nijedne vrane nema u blizini; podrazumeva da će biti ptica samo zato što vidi gnezda!“

„Gospodin Koperfild je“, uzvrati moja majka, „mrtav, i ako se samo usudite da mi kažete nešto ružno o njemu...“

Moja pokojna majčica je, pretpostavljam, na tren imala nameću da poćini nasilje nad mojom tetkom, ali ova bi je lako savladala jednom rukom ćak i da je majka bila u mnogo boljem stanju za takvu zgodu nego što je bila te večeri. Ipak, sve se završilo

ustajanjem sa stolice, a zatim je majka, veoma krotko, ponovo sela i onesvestila se.

Kad je došla sebi ili kada ju je gospođica Betsi povratila – ma šta od ta dva da se dogodilo – ugledala je dotičnu ženu kako stoji pored prozora. Suton je gasnuo i pretapao se u pomrčinu; videle su jedna drugu nejasno, ali bez vatre ni toliko ne bi bilo moguće.

„No?“, reče gospođica Betsi, vraćajući se do stolice kao da je samo neobavezno gledala krajolik. „Kada očekuješ...“

„Sva drhturim“, zamuca moja majka. „Ne znam šta mi je. Umreću, sigurna sam u to!“

„Ne, ne, ne“, reče gospođica Betsi. „Popij malo čaja.“

„Za Boga miloga, za Boga miloga, mislite li da će pomoći?“, zavapi moja majka bespomoćno.

„Naravno da hoće“, reče gospođica Betsi. „Samo si uvtrela nešto u glavu. Kako ti se zove mala?“

„Još ne znam hoće li biti devojčica“, reče moja majka nedužno.

„Bog nek je u pomoći ovoj bebi!“, uzviknu gospođica Betsi, nesvesno se pozivajući na drugo proročanstvo jastučeta s pribadačama u fioci na spratu; ipak, govorila je o mojoj majci, ne o meni: „Nisam to mislila. Mislila sam na tvoju služavku.“

„Pegoti“, reče moja majka.

„Pegoti!“, ponovi gospođica Betsi, blago zgrožena. „Ti to meni kažeš, dete, da je neko ljudsko biće stupilo u hrišćansku crkvu i dobilo ime Pegoti?“

„Tako se preziva“, reče majka slabašno. „Gospodin Koperfild ju je tako zvao jer joj je kršteno ime isto kao moje.“

„Ej! Pegoti!“, povika gospođica Betsi, otvarajući vrata dnevne sobe. „Čaja. Tvojog gospodarici je malo pozlilo. Ne razvlači se.“

Pošto je izdala ovu zapovest tako silovito kao da je ona zvanična vlast u kući otkako je to uopšte kuća, i nakon što je pogledala napolje da se suoči sa zapanjenom Pegoti, koja je, na zvuk nepoznatog glasa, već stizala hodnikom noseći sveću, gospođica Betsi opet zatvori vrata i sede isto onako kao ranije: s nogama na rešetki kamina, zadignutom suknjom i rukama skrštenim na jednom kolenu.

„Pitala si se hoće li biti devojčica“, reče gospođica Betsi. „Ne sumnjam da hoće. Imam predosećaj da će svakako biti devojčica. No, dete, od trena kada se rodi ta devojčica...“

„Ili možda dečak“, moja majka dopusti sebi da joj upadne u reč.

„Kažem ti, imam predosećaj da je devojčica“, uzvratila gospođica Betsi. „Ne protivreči mi. Od časka kada se rodi, dete, imam nameru da joj budem prijateljica. Imam nameru da joj budem kuma i zamolila bih te da je nazoveš Betsi Trotvud Koperfild. Ne sme biti grešaka u životu *te* Betsi Trotvud. Ne sme biti poigravanja *njenom* naklonošću; jadno moje zlato. Mora se valjano vaspitati i valjano zaštititi da lakomisleno ne pokloni poverenje nekom ko ga ne zaslužuje. Moram se *sama* postarati za to.“

Posle svake rečenice gospođica Betsi bi trznula glavom kao da su se u njoj probudile stare nepravde, pa se silovito obuzdava da ih se jasnije ne priseti. Tako je barem moja majka pretpostavljala dok ju je posmatrala pri prigušenom svetlucanju vatre: suviše uplašena od gospođice Betsi, suviše nesigurna u sebe i svakako suviše pokorna i smetena da bi išta jasno zapazila ili znala šta da kaže.

„Nego, je li, dete, da li je Dejvid bio dobar prema tebi?“, zapita gospođica Betsi nakon što je malo počutala, a njeni pokreti glavom postepeno prestali. „Je li vam bilo prijatno zajedno?“

„Bili smo vrlo srećni“, reče moja majka. „Gospodin Koperfild je bio i te kako dobar prema meni.“

„A-ha, znači, razmazio te je, pretpostavljam“, uzvratila gospođica Betsi.

„Previše da bih bila sama i samodovoljna u ovom nemilom svetu. Da, bojim se da zaista jeste“, zajeca moja majka.

„De! Ne plači!“, kaza gospođica Betsi. „Niste bili istog društvenog položaja, dete – ako položaj dvoje ljudi uopšte može biti istovetan – pa pitam. Bila si siročče, je li?“

„Da.“

„I guvernant?“

„Bila sam guvernant u porodici koju je gospodin Koperfild često posećivao. Gospodin Koperfild je bio veoma dobar prema meni, mario je za mene, posvećivao mi je mnogo pažnje i na kraju

me je zaprosio. I ja sam prihvatila. I tako smo se venčali“, reče moja majka jednostavno.

„Ha! Jadna malena!“, razmatrala je gospođica Betsi, i dalje se mršteći vatri. „Znaš li išta?“

„Kako, molim, gospođo?“, promuća moja majka.

„O vođenju kuće, na primer“, reče gospođica Betsi.

„Ne baš mnogo, bojim se“, odvrati moja majka. „Ne koliko bih želela. Ali gospodin Koperfild me je učio...“

(„E, baš mi se on razumeo u to!“), reče gospođica Betsi u zagradi.

„I nadam se da bih se izveštila, pošto sam bila veoma željna da naučim, a on je bio vrlo strpljiv učitelj, samo da velika nesreća njegove smrti...“, moja majka se ovde potresla i nije mogla da nastavi.

„No!“, reče gospođica Betsi.

„Redovno sam vodila knjige i svake večeri ih sravnjivala zajedno s gospodinom Koperfildom“, jauknu moja majka, u novom naletu žalosti, i opet briznu u plač

„No!“, reče gospođica Betsi. „Nemoj više plakati.“

„I ni jedan jedini put se nismo sporečkali, osim što mi je gospodin Koperfild prigovarao zato što mi trojke suviše liče na petice ili zato što stavljam kukicu na sedmice i devetke“, nastavi moja majka u novom naletu uzrujanosti i opet se potrese.

„Pozliće ti“, reče gospođica Betsi, „a znaš i sama da to ne valja ni za tebe ni za tvoju ćerku a moje kumče. De, de! Ne smeš to da radiš!“

Ovaj argument je donekle naveo moju majku da se umiri, ali je veću ulogu u tome odigralo njeno sve gore stanje. Usledi ćutanje, koje je narušavala samo gospođica Betsi kada bi s vremena na vreme uzviknula „Ha!“ dok je sedela s nogama podignutim na rešetku kamina.

„Znam da je Dejvid uplatio sebi neku sumu u banku, pa je na nju dobijao godišnju rentu“, reče ona posle nekog vremena. „Kako je tebe obezbedio?“

„Gospodin Koperfild je“, odgovori moja majka uz nešto muke, „bio veoma obziran i dobar, pa se postarao da se deo prenese na mene.“

„Koliko?“, upita gospođica Betsi.

„Stotinu i pet funti godišnje“, каза majka.

„Nije loše, moglo je i gore“, reče moja tetka.

Ova reč je trenutno bila sasvim prigodna. Majci je odjednom bilo znatno gore; kada je Pegoti donela sveće i čaj na poslužavniku, spazila je koliko joj je pozlilo – što je i gospođica Betsi mogla ranije приметiti, samo da je bilo dovoljno osvetljeno – pa je užurbano odvela svoju majku na sprat, u njenu sobu, i odmah poslala Hama Pegotija, svog nećaka, koji je već nekoliko dana potajno stanovao u kući, neznano mojoj majci, kao naročit glasnik za slučaj nužde, po doktora i babicu.

Ove dve savezničke sile su pristigle u razmaku od nekoliko minuta i poprilično se zgranule kada su zatekle nepoznatu ženu zlokobnog izgleda kako, s kapičom vezanom oko leve ruke, sedi pored vatre i puni uši vatom. Pošto Pegoti nije ništa znala o njoj, niti ju je majka pominjala, žena u dnevnoj sobi predstavljala je pravu zagonetku; njeno prisustvo nije delovalo ništa manje svečano zbog činjenice da je imala pun džep vate i da je dotični materijal trpala u uši.

Doktor je otišao na sprat, vratio se dole, i pošto je zaključio da će on i nepoznata gospođa nekoliko sati morati da sede tu zajedno, licem u lice, svojski se potrudio da bude učtiv i druželjubiv. Bio je vrlo krotak za pripadnika svog pola, najnežniji čičica na svetu. Postrance je izlazio iz sobe i ulazio u nju da bi zauzeo što manje mesta. Hodao je nečujno kao Duh u *Hamletu*, samo sporije. Glavu je krivio na jednu stranu, delom iz smerne skromnosti, a delom iz uopštene pomirljivosti upućene svima. Ne samo što ni psu ne bi uputio psovku, on ne bi ništa ružno kazao čak ni besnom psu. Možda bi mu dobacio koju nežnu reč, ili pola reči, ili bar delić reči, jer govorio je isto onako polako kao što je i hodao. Svakako ne bi bio grub niti oštar – ne, ni za šta na ovom svetu.

Glave nakrivljene u stranu i uz mali naklon, gospodin Čilip umilno pogleda svoju tetku, pa joj se, blago dodirujući svoje levo uvo, obrati, govoreći o vati:

„Nekakav lokalni svrab, gospođo?“

„Kako molim?!“, odgovori moja tetka i izvuče vatu iz jednog uva kao pampur.

Gospodina Čilipa je toliko uzrujala njena prekost – kako je kasnije ispričao mojoj majci – da je pravo čudo što se nije sav usplahirio. Ipak, on ponovi umiljato:

„Nekakav lokalni svrab, gospodo?“

„Koješta!“, odgovori moja tetka i jednim potezom opet začepi uvo.

Posle ovoga gospodin Čilip nije mogao ništa izuzev da sedi i pokunjeno je gleda kako bulji u vatru, sve dok ga opet nisu pozvali na sprat. Posle možda četvrt sata odsustvovanja, vratio se.

„Elem?“, reče moja tetka i izvuče vatu iz uva bližeg njemu.

„Ovaj, gospodo“, odvrati gospodin Čilip, „napredujemo... napredujemo polako, gospodo.“

„Fu-u-uj!“, reče moja tetka i silno odmahnu glavom na ovu bednu primedbu. I opet zapuši uvo.

Zaista... zaista – kako je gospodin Čilip rekao mojoj majci – bio je maltene zgranut, čisto strukovno govoreći, maltene zgranut. Ipak, seo je i, bez obzira na sve, skoro dva sata ju je gledao kako pilji u vatru sve dok ga nisu ponovo pozvali. Posle novog odsustvovanja, još jednom se vratio.

„Elem?“, reče moja tetka, opet vadeći vatu s te strane.

„Ovaj, gospodo“, odvrati gospodin Čilip, „napredujemo... napredujemo polako, gospodo.“

„Ha-a-a!“, reče moja tetka i tako mu se ljutito iskezi da gospodin Čilip to nikako nije mogao izdržati. Izraz je bio naprosto proračunat da mu slomi duh, govorio je kasnije. Draže mu je bilo da izađe i, uprkos jakoj promaji, sedi na stepenicama u tami dok ga opet ne pozovu.

Ham Pegoti – pitomac državne škole za siromašne i pravi zmaj za veronauku, pa samim tim pouzdan svedok – sutradan je ispričao kako je sat kasnije provirio kroz vrata salona, a gospođica Betsi, koja je tog trena razdražljivo koračala tamo-amo, spazila ga je i ustremila se na njega pre nego što je stigao da umakne. S vremena na vreme su odozgo dopirali koraci i glasovi koje vata nije

prigušivala – ili je bar tako zaključio, zato što ga je dotična dama dograbila i na njemu, kao žrtvi, iskaljivala svoju silovitu uzrujanost kada su zvuci bili najglasniji. Sve vreme ga je vucarala za kragnu i terala ga da hoda tamo-amoo (kao da je uzeo suviše laudanuma), ali u takvim trenucima ga je tresla, mrsila mu kosu, ismevala njegovu lepu odeću, trpala mu vatu u uši kao da ih je pomešala sa svojim i na različite načine ga kinjila i mrcvarila. Ovo je delimično potvrdila i njegova tetka – pošto ga je videla u pola jedan, nedugo nakon što je povratio slobodu, posvedočila je da je tada bio crven koliko i ja.

Blagorodni gospodin Čilip nije umeo da bude ni najmanje pakostan – nikada, a kamoli u takvom jednom trenutku. Čim je bio u prilici, ušunjaio se u dnevnu sobu i najkrotkije što je umeo rekao mojoj tetki:

„Pa, gospođo, milo mi je, čestitam.“

„Na čemu?“, upita moja tetka oštro.

Od tetkinog neumoljivog nastupa gospodin Čilip se opet sav usplahirio, pa se malčice naklonio i nasmešio joj se da je umilostivi.

„Gospode, sačuvaj me i sakloni od ovog čoveka, ma šta on to radi!“, povika moja tetka nestrpljivo. „Zar ne ume da govori?“

„Samo mirno, draga moja gospođo“, reče gospodin Čilip krajnje pokorno. „Više nema razloga za strepnju, gospođo. Samo mirno.“

Kasnije se govorilo da je maltene pravo čudo što moja tetka nije počela da ga drmusa ne bi li istresla iz njega ono što je hteo da kaže. Samo je zavrтела glavom ka njemu, ali tako da je ustuknuo.

„Pa, gospođo“, nastavi gospodin Čilip čim je skupio hrabrost, „milo mi je, čestitam. Sve je gotovo, gospođo, i dobro se završilo.“

Tih pet minuta, koliko je gospodinu Čilipu trebalo da dovrši ovu govoranciju, moja tetka ga je oštro promatrala.

„Kako je ona?“, zapita moja tetka i skrsti ruke; za jednu joj je još bila privezana kapa.

„Pa, gospođo, uskoro će se osećati sasvim pristojno, nadam se“, odgovori gospodin Čilip. „Onoliko pristojno koliko se to može očekivati od mlade majke u ovako sumornim porodičnim okolnostima. Gospođo, nema razloga da je ne obidete lično. Možda bi joj prijalo.“

„A ona? Kako je ona?“, kaza moja tetka oštro.

Gospodin Čilip još malo nakrenu glavu i pogleda u moju tetku poput kakve prijazne ptice.

„Devojčica, beba“, reče moja tetka. „Kako je?“

„Gospodo“, odvrati gospodin Čilip. „Mislio sam da već znate. Dečak je.“

Moja tetka nije rekla ni reči; samo je dohvatila kapicu za pantljike kao da je u pitanju pračka, udarila njome gospodina Čilipa po glavi, tako zgužvanu je navukla na teme, izašla i više se nije vratila. Nestala je kao nezadovoljna vila, ili neko od onih natprirodnih bića koja je navodno trebalo da vidim, i više nikada nije došla kod nas.

Ne. Ja sam ležao u korpi, a moja majka u krevetu, ali Betsi Trotvud Koperfild je zauvek otišla u zemlju snova i senki, ono bezmerno područje odakle sam nedavno doputovao; kroz prozor naše sobe, svetlost je obasjavala ovozemaljsko odredište svih takvih putnika – humku povrh pepela i praha koji su nekada sačinjavali njega, čoveka bez kog ne bih postojao.

DRUGO POGLAVLJE

Posmatram

Kada se vratim u prošlost, u daleku izmaglicu ranog detinjstva, prvo što se jasno ocrtava preda mnom jeste majčin lik, njena lepa kosa i mladalačko obličje, a zatim potpuno bezoblična Pegoti, očiju tako tamnih da joj gotovo senče čitavo lice, i obraza i nadlaktica tako jedrih i crvenih da sam se čudio kako ptice radije ne ključaju nju nego jabuke.

Čini mi se da pamtim njih dve, na omanjem rastojanju i, u mojim očima, odjednom malene zato što su se sagnule ili kleknule na pod, dok ja nesigurno koračam od jedne do druge. U glavi mi se zadržao izvestan utisak, koji ne mogu da razlučim od stvarnog

sećanja: Pegoti, kako mi pruža kažiprst ogrubeo od šivenja, nalik na nekakvo džepno rende za muskatni oraščić.

Možda samo umišljam, premda smatram da nam sećanje većinom seže dalje u prošlost nego što često pretpostavljamo; takođe verujem da neretko veoma mala deca imaju čudesno detaljnu i preciznu moć zapažanja. Po mom mišljenju, za tome vične odrasle ljude tačnije je kazati prosto da oni tu veštinu nisu izgubili nego da su je stekli; pre će biti tako, jer sam i inače kod takvih ljudi primetio izvesnu naivnost, blagost i sposobnost da se raduju, što su takođe sačuvali iz detinjstva.

Ako zastanem ovo da napomenem, bojim se da će to ličiti na „tumaranje“, ali moram: ove zaključke sam delimično izveo iz sopstvenog iskustva, pa ukoliko se iz moje pripovesti učini da sam bio dete sklono zapažanju ili da se, kao odrastao, temeljno sećam detinjstva, valja reći da je i jedno i drugo nesumnjivo tačno.

Kada se, kao što rekoh, vratim u prošlost, u daleku izmaglicu ranog detinjstva, prvo što se jasno izdvaja iz zbrke svega i svačega jesu moja majka i Pegoti. Čega se još sećam? Da vidimo.

Iz oblaka najranijih uspomena izranja naša kuća – za mene nipošto nova, već sasvim poznata. U prizemlju je Pegotina kuhinja s izlazom u zadnje dvorište; u njemu, u sredini, stoji golubarnik na stubu, bez golubova, u uglu velika štenara bez psa, kao i mnoštvo živine – za mene strahotno visoke – koja se opako i preteći šetka unaokolo. Jedan petao uzleće na direk ograde da kukuriče i čini se da obraća naročitu pažnju na mene dok ga gledam kroz kuhinjski prozor; toliko je strašan da se stresam. Noću sanjam guske ispred sporedne kapije kako se gegaju za mnom, pružajući dugačke vratove kad prođem – baš kao što čovek opkoljen divljim zverima možda sanja lavove.

Iz Pegotine kuhinje do glavnih vrata vodi dugačak hodnik – kako samo ogromno deluje u mojim očima! Iz njega se ulazi u mračnu ostavu, pored koje se noću protrčava jer ko zna šta se krije među koritima, teglama i starim kutijama za čaj kad unutra nema nikoga s prigušenom svetiljkom, nikoga da otvori vrata, pa da do mene, pomešani u jedan, dopru mirisi sapuna, turšije,

bibera, sveća i kafe. Tu su, zatim, i dva salona: onaj u kom uveče sedimo majka, ja i Pegoti – jer kada završi posao i ostanemo sami, Pegoti nam je prijateljica – kao i bolji salon, gde sedimo nedeljom; otmen, ali ne naročito udoban. Ta soba za mene odiše nekakvim bolom, jer Pegoti mi je – ne znam kada, ali navodno vrlo davno – pričala o očevoj sahrani i članovima povorke koji su tu navlačili crne ogrtače. Jedne nedeljne večeri majka meni i Pegoti tu čita o Lazaru, koji je ustao iz mrtvih. Toliko se plašim da posle moraju da me prate do kreveta i pokazuju mi da na spokojnom groblju koje se vidi kroz prozor spavaće sobe, svi mrtvaci mirno leže u humkama pod ozbiljnim mesecom.

Nigde drugde nisam video ništa ni upola tako zeleno kao što je bila trava na tom groblju; ništa ni upola senovito kao tamošnje drveće; ništa ni upola tako tiho kao nadgrobni spomenici. Ujutru rano, kada kleknem u krevecu smeštenom iza paravana u majčinoj sobi, vidim da tamo pasu ovce; vidim, takođe, crvenu svetlost koja obasjava sunčani časovnik i mislim ovako: „Pitam se je li sunčanom časovniku drago što opet pokazuje vreme.“

Evo i naše klupe u crkvi. Kako joj je visok naslon! Blizu je prozora, odakle se vidi naša kuća; za vreme jutarnje službe Pegoti gleda onamo, pošto voli biti sigurna da nas niko ne pljačka i da kuća ne gori. Ipak, iako Pegotin pogled često skreće onamo, ona se veoma ljuti ako moj nekud odluta, pa se, dok stojim na sedištu, mršti na mene i daje mi znak da gledam u sveštenika. Ipak, ne mogu da ga gledam stalno – poznajem ga i kad nema ono belo na sebi i bojim se da će se zapitati što toliko buljim u njega, možda i prekinuti službu ne bi li to saznao – a šta ću onda ja? Užasno je blenuti u nekoga, ali moram nešto da radim. Pogledam majku, ali se ona pretvara da me ne vidi. Pogledam dečaka iz našeg reda; krevelji mi se. Gledam u sunce koje dopire kroz otvorena vrata trema i tamo vidim zabludelu ovcu – ne mislim na kakvog grešnika, nego na pravu domaću životinju – kako se predomišlja hoće li da uđe u crkvu. Ako je budem duže gledao, bojim se da ću se naći u iskušenju da kažem nešto naglas; a šta će onda biti sa mnom? Gledam uvis, u spomen-ploče na zidovima, i trudim se da mislim na

pokojnog gospodina Bodžersa iz naše parohije i kako li se osećala gospođa Bodžers dok je on dugo bolovao, teškoj bolesti robovao, a lekari behu uzalud. Pitam se jesu li zvali gospodina Čilipa i je li i on bio uzalud, a ako jeste, zar mu godi da ga na to podsećaju jednom nedeljno. Gledam čas u gospodina Čilipa s nedeljnom maramom oko vrata, čas u predikaonicu; razmišljam kako bi to bilo dobro mesto za igru, kakav bi to zamak bio ako bi neki drugi dečak došao uz stepenice da ga napadne, pa mu onda ti baciš na glavu baršunasti jastuk s kićankama. Posle nekog vremena oči mi se postepeno sklapaju, i prvo mi se čini da čujem sveštenika kako peva nekakvu dremljivu pesmu na toj vrućini, a onda ne čujem ništa, i tako sve dok uz tresak ne padnem sa sedišta, a onda me Pegoti, više mrtvog nego živog, izvodi napolje.

Sada vidim našu kuću spolja, prozore spavaće sobe sa izukrštanim letvicama, otvorene da uđe mirisni vazduh, i otrcana stara vranina gnezda koja još landaraju s brestova u dnu prednjeg dvorišta. Sada sam u bašti iza kuće, iza dvorišta s praznim golubarnikom i štenarom – to je pravo-pravcato stecište leptirova, bar u mom sećanju; ograda je visoka, na kapiji je katanac, a na drveću, voće u grozdovima zrelije je i izdašnije od sveg drugog voća koje sam otada video, u ma kojoj drugoj bašti; majka ga skuplja u korpu, a ja stojim sa strane, pa krišom i na brzinu trpam ogrozđ u usta i trudim se da izgledam ravnodušno. Dune snažan vetar i leto za tren oka nestaje. Igramo se u zimskom sumraku, plešemo po salonu. Kad majka ostane bez daha i sedne na stolicu da se odmori, posmatram je kako uvrće svetle kovrdže oko prstiju i gladi struk haljine, i ja, dobro kao niko na svetu, znam da voli što tako lepo izgleda, da se ponosi što je toliko lepa.

Ovo su mi možda najranije uspomene. To i nekakav utisak da se oboje pribojavamo Pegoti i da je uglavnom slušamo u svemu spadaju među prve zaključke – ako se to tako može nazvati – koje sam izvukao iz onoga što vidim.

Jedne večeri Pegoti i ja smo sami sedeli pored vatre u salonu. Čitao sam Pegoti o krokodilima. Mora da sam čitao veoma razgovetno, ili je nesrećnica bila izuzetno zainteresovana, pošto je,

sećam se, posle imala nejasan utisak da je to neka vrsta povrća. Umorio sam se od čitanja i neopisivo mi se prisipavalo; ipak, pošto mi je – kao velika počast – bilo dozvoljeno da ostanem budan dok se majka ne vrati iz komšiluka, gde je provodila več, pre bih (razume se) umro na straži nego otišao u krevet. Dosegao sam ono stanje pospanosti u kom mi se činilo da Pegoti narasta do neslućenih razmera. Kažiprstima sam zadigao očne kapke i odlučno se zagledao u nju – sedela je i radila – te u komadić sveće kojim je šiljila konac – delovao je staro i sa svih strana bio naboran! – i u kućicu s trščanim krovom gde je obitavao krojački santimetar, zatim u njenu kutiju s priborom za šivenje, onu s poklopcem na izvlačenje, s naslikanom Katedralom Svetog Pavla (i ružičastom kupolom), a onda u mesingani naprstak na njenom prstu i u nju samu; činila mi se prelepa. Bio sam vrlo pospan i znao sam – ako samo na tren posustanem u gledanju, gotov sam.

„Pegoti“, rekoh iznenada, „jesi li se ti udavala?“

„Bože dragi, mladi gospodine Dejvi“, odgovori Pegoti. „Odakle ti brak sad pade na pamet?“

Toliko se trgla da sam se poprilično razbudio. Onda je zastala s radom i pogledala u mene, igle dignute onoliko visoko koliko joj je to dopuštala dužina konca.

„Ali jesi li se udavala, Pegoti?“, upitah. „Vrlo si lepa žena.“

Svakako se razlikovala od moje majke, ali smatrao sam je odličnom predstavnicom jedne druge škole lepote. U boljem salonu stajao je tabure presvučen crvenim somotom na kom je moja majka naslikala buket cveća. Osnovna boja tog taburea i Pegotin ten činili su mi se istovetni. Stoličica jeste bila glatka, a Pegotina koža gruba, ali to nije bilo bitno.

„Ja lepa, Dejvi!?“ , reče Pegoti. „Pobogu, dušo, ma ne! Ali odakle ti brak pade na pamet?“

„Ne znam! Nije moguće venčati se s više ljudi istovremeno, jelda, Pegoti?“

„Nikako“, reče Pegoti odlučno i bez oklevanja.

„Ali ako se venčaš s nekim, i taj neko umre, onda smeš da se venčaš s nekim drugim, je l' tako, Pegoti?“

„Smeš, dušo“, reče Pegoti, „ako hoćeš. Na tebi je da odlučiš.“
„Ali šta ti misliš, Pegoti?“, rekoh.

Postavio sam joj pitanje, a onda se radoznalo zagledao u nju zato što je ona mene gledala tako radoznalo.

„Ja mislim ovako“, reče Pegoti, pa posle malo oklevanja otrgnu pogled od mene i nastavi s radom. „Sama se nikad nisam udavala, gospodine Dejvi, a sigurno i neću. I to ti je sve što ja o tome znam.“

„Pegoti, nisi se valjda naljutila, a?“, upitah nakon što sam kratko počutao.

Stvarno sam mislio da jeste, pošto je bila tako odsečna; ipak, potpuno sam pogrešio: ona ostavi šice (štopala je svoju čarapu), pa sasvim raširi ruke, obuhvati moju kovrdžavu glavu i dobro je stegnu. Znam da me je jako stisnula jer je bila vrlo debeljuškasta, i kad god se makar i malčice napregne, odletelo bi joj nekoliko dugmića s leđa haljine. Sećam se da su dva sunula u drugi kraj salona dok me je grlila.

„Daj da još malo slušam o krorkindilima“, reče Pegoti, koja još nije bila sasvim sigurna kako se zovu, „uopšte mi nije bilo dovoljno.“

Nisam baš mogao da shvatim zašto Pegoti izgleda tako čudno ili zašto joj je toliko stalo da se vratimo na krokodile. Svejedno, pošto sam se razbudio, vratili smo se tim čudovištima i zajedno s njima polagali jaja u pesak da se izlegu na suncu; bežali smo od njih i zbunjivali ih, sve vreme krivudajući tamo-amo, pošto oni, onako nezgrapne građe, nisu mogli tako brzo da skreću; zagazili smo za njima u vodu kao domoroci i gurnuli im oštar komad drveta u grlo; i, ukratko, izašli smo krokodilima na megdan na sve moguće načine. Bar ja jesam; ipak, nisam bio sasvim siguran u pogledu Pegoti, koja se sve vreme zamišljeno bockala iglom u različite delove lica i ruku.

Iscripli smo krokodile i otpočeli s aligatorima kada je zazvonilo baštensko zvono. Izađosmo do vrata, tamo je stajala moja majka, neobično lepa, pomislih, a s njom jedan gospodin divne crne kose, sa zulufima – isti koji nas je u nedelju dopratio kući iz crkve.

Kada se, na pragu, majka sagla da me zagrl i poljubi, gospodin je rekao da sam momčić srećniji od kralja – ili već tako nešto; ovde mi svakako priskače u pomoć sve ono što sam shvatio kasnije.

„Šta to znači?“, upitah ga preko njenog ramena.

On me potapša po glavi; ipak, nekako mi se nisu dopadali ni on niti njegov duboki glas, i bio sam ljubomoran što je dodirnuo i ruku moje majke kada je dodirnuo mene. Odgurnuh mu šaku što sam bolje mogao.

„Jao, Dejvi!“, prekori me majka.

„Dragi mališa!“, reče gospodin. „Ne čudim se što vam je tako privržen!“

Nikad ranije majčino lice nije bilo tako lepe boje. Blago me je izgrdila što sam nepristojan i, prigrlivši me uz ogrtač, okrenula se da zahvali gospodinu što se potrudio da je doprati kući. Dok je govorila, ona mu pruži ruku, a kada ju je on uzeo u svoju, ona, učini mi se, na tren pogleda ka meni.

„Hajde da poželimo jedan drugome laku noć, zlatni moj dečko“, reče gospodin nakon što se – lepo sam ga video! – nagnuo nad malenom rukavicom moje majke.

„Laku noć!“, rekoh.

„Hej! Hajde da budemo najbolji drugari na svetu!“, reče gospodin, smejući se. „Dođi da se rukujemo!“

Desna ruka mi je bila u majčinoj levoj, pa mu pružih drugu.

„Pa, to je pogrešna ruka, Dejvi!“, nasmeja se gospodin.

Majka mi povuče desnu ruku napred, ali ja sam iz gorepomenutih razloga bio rešen da mu je ne pružim, pa i nisam. Dao sam mu drugu, a on je srdačno prodrma, reče da sam hrabar deččić i ode.

I dan-danas ga vidim kako se osvrće u bašti i upućuje nam još jedan pogled onim svojim zlokobnim crnim očima pre nego što se kapija zatvorila.

Pegoti dotad nije rekla ni reč niti je mrdnula prstom, ali istog časa navuče rezu, i mi svi zajedno uđosmo u salon. Protivno ustaljenoj navici, majka nije prišla stolici pored vatre, već je ostala na drugom kraju sobe, sedeći i pevušeći za sebe.

„Gospodo, nadam se da ste se lepo proveli večeras“, reče Pegoti, kruta kao bure u sredini sobe, sa svećnjakom u ruci.

„Mnogo ti hvala, Pegoti“, odgovori moja majka vedro, „*vrlo* sam se lepo provela.“

„Prijatno je, za promenu, ponekad videti nekoga novog“, iznese Pegoti.

„Zaista veoma prijatno, za promenu“, odvrati majka.

Dok je Pegoti još nepomično stajala u sredini sobe a majka pevala, zaspao sam, ali ipak ne toliko čvrsto da ne bih čuo glasove, premda nisam razumeo šta govore. Kada sam se delimično prenuo iz ove neugodne dremke, zatekao sam i Pegoti i majku u suzama; razgovarale su.

„Takav se svakako ne bi svideo gospodinu Koperfildu“, reče Pegoti. „To vam jemčim i u to vam se kunem!“

„Bože dragi!“, povika moja majka. „Dovodiš me do ludila! Je li ijednu drugu sirotu devojkicu ovako kinjila rođena posluga?! Zašto li unižavam sebe nazivajući se devojkicom? Zar se nikad nisam udavala, Pegoti?“

„Bome, jeste, gospođo“, odgovori Pegoti.

„Kako se onda usuđuješ...“, reče moja majka. „Znaš i sama da ne mislim baš tako, Pegoti, ali kako imaš srca da mi staješ na muku i govoriš mi nešto tako mrsko kad dobro znaš da izvan ove kuće nemam ni jednog jedinog prijatelja kom mogu da se obratim?“

„Tim pre vam“, odvrati Pegoti, „kažem da ovo ne deluje dobro! Ne! Uopšte ne deluje dobro! Ne! Ni po koju cenu. Ne!“ – Pegoti je tako izražajno gestikulirala svećnjakom da sam mislio da će ga baciti.

„Zašto si tako nepodnošljiva?“, reče majka, prolivajući još više suza nego ranije. „Zašto izgovaraš takve nepravde! Kako možeš tako da pričaš, kao da je sve već sređeno i ugovoreno, Pegoti, kada ti uporno ponavljam, bezdušna ženo, da se nije desilo ništa izuzev što smo razmenili sasvim uobičajene ljubaznosti? Pominješ nekakvo divljenje. A šta ja da radim? Ako su ljudi tako budalasti da se time bave, zar sam ja kriva? Šta ja tu mogu, pitam te. Šta bi ti htela,

da obrijem glavu i nagaravim lice ili da se opečem i poružnim, možda da se polijem klučalom vodom? Ne bi me čudilo, Pegoti. Ne bi me čudilo da ti baš to hoćeš.“

Pegoti je, činilo mi se, ova nepravедna optužba pogodila pravo u srce.

„A moj mili sinčić?!“, povika moja majka, pa pride mojoj stolici i stade da me miluje. „Moj rođeni mali Dejvi! Valjda mislite da ne pružam dovoljno ljubavi svom voljenom zlatu, najdražem dečaćiću na celom svetu!“

„Niko nikad nije ni nagovestio tako nešto“, reče Pegoti.

„Jeste, ti si, Pegoti!“, odvrati majka. „Znaš da jesi. Šta se drugo može zaključiti iz tvojih reči, bezosećajna ženo, kad dobro znaš da zbog njega nisam htela sebi ni novi suncobran da kupim pre koji mesec, iako se onaj stari, zeleni, skroz-naskroz oparao i rese su mu sasvim odrpane? Pegoti, ti znaš da je tako. Ne možeš to poreći.“ Onda se okrenula meni i nežno naslonila obraz na moj. „Dejvi, jesam li ja nevaljala mama? Jesam li grozna, surova, sebična, rđava mama? Reci da jesam, dete moje; reci 'da', mili dečko, i Pegoti će te voleti; a Pegotina ljubav je znatno bolja od moje, Dejvi. Ja te uopšte i ne volim, zar ne?“

Na ovo svi zajedno briznusmo u plač. Mislim da sam ja bio najglasniji, ali smo svakako svi bili iskreni. Bio sam potpuno skrhan, i bojim se da sam u prvom naletu ranjene ljubavi nazvao Pegoti 'životinjo'. To čestito biće je bilo duboko ojađeno, sećam se, i mora da je tom prilikom ostala sasvim bez dugmića, jer je omanja salva ove municije zapraštala kada je ona, pošto se pomirila s mojom majkom, kleknula pored stolice da se pomiri sa mnom.

Otišli smo u krevet izuzetno utučeni. Dugo su me budili sopstveni jecaji, a kada me je jedan vrlo snažan gotovo podigao iz kreveta, zatekao sam majku kako mi sedi na pokrivaču i naginje se nad mene. Posle toga sam joj zaspao u naručju i spavao sam čvrsto.

Ne mogu se setiti jesam li sledeće nedelje ponovo video onog gospodina ili je prošlo više vremena dok se nije opet pojavio. Ne tvrdim da sam jasno zapamtio datume. Ipak, bio je u crkvi i potom nas je dopratio kući. Ušao je i unutra, da pogleda čuveni

zdravac koji smo gajili u saksiji na prozoru salona. Ne bih rekao da je obratio naročitu pažnju na njega, ali pre nego što je otišao, zatražio je od majke malo cveća. Molila ga je da izabere sam, ali je on odbio – nisam razumeo zašto – pa je ona ubrala i pružila mu. Rekao je da se nikad, nikad neće razdvajati od njega, a ja sam pomislio kako je sigurno vrlo glup ako ne zna da će se za dan-dva cveće raspasti.

Uveče je Pegoti provodila s nama manje vremena nego ranije. Majka joj se mnogo pokoravala – više nego inače, rekao bih – i sve troje smo se odlično slagali; ipak, nije bilo isto kao pre i nismo bili onako opušteni zajedno. Činilo mi se da je Pegoti nezadovoljna što majka oblači sve lepe haljine koje ima u fiokama ili što toliko često odlazi u posetu onom susedu; ipak, nisam uspevao sam sebi to da objasnim kako valja.

Postepeno sam se navikao da viđam gospodina sa crnim zulućima. Nije mi se dopadao ništa više nego prvi put, i osećao sam prema njemu istu onu nelagodnu ljubomoru; ipak, ako sam imao razloga za to – pored detinjeg nagonskog otpora prema njemu i uopštenog stava da je moja i Pegotina pažnja dovoljna majci i da nam ne treba pomoć sa strane – svakako nije bio u pitanju onaj *pravi* razlog, koji bih možda shvatio da sam bio stariji. Ništa slično mi nije padalo na pamet ni izdaleka. Zapažao sam, da se tako izrazim, sve u malim isećcima; ipak, da od tih isećaka ispletem mrežu i nekoga u nju uhvatim – to još nije bilo u mojoj moći.

Jednog jesenjeg jutra bio sam s majkom u prednjem dvorištu, dok je gospodin Merdston – sada sam mu znao i ime – prolazio na konju. Zategao je uzde da se javi mojoj majci i rekao da je pošao u Loustoft da se vidi s nekim prijateljima koji su došli brodićem; vedro je ponudio da me podigne na sedlo ispred sebe ako hoću malo da jašem.

Vazduh je bio prijatan i čist, a činilo se da se i konju veoma dopada pomisao da se ide na jahanje. Dok je stajao tu, frktao i kopao nogama pred baštenskom kapijom, silno sam pozeleo da pođem. Poslali su me na sprat da me Pegoti uparadi; za to vreme, gospodin Merdston je sjahao i, s uzdama preko ruke, polako se

šetkao gore-dole sa spoljašnje strane ograde obrasle u divlje ruže dok je moja majka polako hodala gore-dole sa unutrašnje strane i pravila mu društvo. Sećam se kako smo Pegoti i ja provirili kroz moj prozorčić da ih vidimo; sećam se koliko su pomno razgledali divlje ruže koje su se nalazile između njih dok su se šetali i kako je, do malopre anđeoski spokojna, Pegoti odjednom postala nabusita i češljala me, bespotrebno snažno, na pogrešnu stranu.

Uskoro smo gospodin Merdston i ja otkasali po zelenoj travi pored puta. Bez muke me je pridržavao jednom rukom, a ne bih rekao ni da sam se inače vrpeljio; ipak, nisam se mogao naterati da sedim ispred njega a da se povremeno ne osvrnem i ne pogledam naviše, u njegovo lice. Imao je plitke crne oči – ali treba mi bolja reč da opišem oči bez dubine u koju se možeš zagledati; kada bi odvratio pogled, zbog neobične igre svetlosti s vremena na vreme bi na tren delovale izobličeno. Nekoliko puta, zirnuvši ka njemu, sa strepnjom sam zapazio ovaj izraz i zapitao se o čemu tako pomno razmišlja. Kosa i zulufi su mu izbliza izgledali crnje i gušće nego što sam mislio. Četvrtast donji deo lica i tačkaste naznake jake crne brade koju je svakog dana pažljivo brijač podsećali su me na voštane figure s gostujuće izložbe koja je pre oko pola godine svraćala u naš komšiluk. Zbog ovoga, te zbog pravilnih obrva, zbog izrazite beline i smeđih i crnih nijansi njegove kože i kose – dodavola da mu se nose i koža i kosa, kao i samo sećanje na njega – smatrao sam, uprkos sopstvenom podozrenju, da je vrlo lep čovek. Ne sumnjam da je i moja pokojna majčica tako mislila.

Otišli smo u hotel pored mora, gde su dva gospodina pušila cigare sama u sobi. Svaki je ležao na barem četiri stolice, a na sebi su imali velike sakoe rđave izrade. U uglu se nalazila hrpa kaputa i brodskih ogrtača, kao i jedna zastava – sve je bilo smotano zajedno.

Kad smo ušli, obojica se nezgrapno pridigoše na noge i rekoše: „Zdravo-živo, Merdstone! Mislili smo da si mrtav!“

„Još ne“, reče gospodin Merdston.

„A ko ti je ovaj?“, reče jedan gospodin i uhvati me.

„To je Dejvi“, odgovori gospodin Merdston.

„Koji Dejvi?“, kaza taj gospodin. „Džouns*?“

„Koperfild“, reče gospodin Merdston.

„Šta! Balavac očaravajuće gospođe Koperfild?“, zavika gospodina. „One lepe mlade udovice?“

„Kvinjone“, reče gospodin Merdston, „molim te, pazi šta pričaš. Neko je bistar.“

„A ko?“, zapita gospodin kroz smeh. Brzo digoh pogled, radoznao da i sam saznam.

„Ma neki Bruks iz Šefilda“, reče gospodin Merdston.

Veoma mi je laknulo kad sam otkrio da je u pitanju samo Bruks iz Šefilda, pošto sam isprva pomislio da sam ja.

Čini se da je gospodin Bruks iz Šefilda važio za vrlo smešnog, pošto su se oba gospodina nasmejala od srca na pomen njegovog imena, a i gospodinu Merdstonu je bilo prilično zabavno. Posle malo smeha, gospodin kog je nazvao Kvinjonom reče:

„A šta Bruks iz Šefilda misli o tvojim poslovnim planovima?“

„Pa, ne bih rekao da ih Bruks trenutno baš mnogo shvata“, odgovori gospodin Merdston, „ali ih ne odobrava naročito, rekao bih.“

Posle ovoga usledi još smeha, a gospodin Kvinjon reče da će pozvoniti i zatražiti da se donese još šerija, pa da popiju u Bruksovo zdravlje. Tako je i učinio. Kada je vino stiglo, i mene je naterao da popijem malo, uz keks, a pre nego što sam otpio, da ustanem i kažem: „Dole Bruks iz Šefilda!“ Ovu zdravicu su dočekali veliki aplauz i tako iskren smeh da sam se zasmejao i sam; na to su se oni smejali još više. Ukratko, baš nam je bilo lepo.

Posle smo se prošetali po litici, sedeli na travi i gledali kroz teleskop – kada su mi ga prineli oku, nisam ništa video, ali sam se pretvarao – a onda smo se vratili u hotel na ranu večeru. Sve vreme dok smo bili napolju, dva gospodina su neprestano pušila – ako je suditi po mirisu njihovih loše sašivenih sakoa, mislio sam, sigurno to rade bez prestanka još otkako su sakoi stigli od krojača. Da ne zaboravim, ukrcali smo se i na brodić, tamo su sva trojica sišli u kabinu i bavili se nekakvim papirima. Kad sam

* Dejvi Džouns – u mornarskom žargonu, đavo. (Prim. prev.)

pogledao dole, kroz otvoren krovni prozor, video sam da naporno rade. Za to vreme su mene ostavili s vrlo finim čovekom kog su krasili krajnje čupava riđa kosa i vrlo mali, uglancan šešir; nosio je prugastu košulju ili prsluk, s rečju „Ševa“ ispisanom na grudima velikim slovima. Mislio sam da se tako preziva i pošto živi na brodu i nema vrata na kojima bi napisao prezime, onda ga je napisao tu; ipak, kad sam mu se obratio s „gospodine Ševo“, rekao je da je to ime plovila.

Čitavog dana sam posmatrao i zaključio sam da je gospodin Merdston ozbiljniji i trezveniji od ona druga dva gospodina. Oni su bili vrlo veseli i bezbrižni. Šalili su se jedan s drugim bez suzdržavanja, ali s njim retko kad. Činilo mi se da je pametniji i hladniji nego oni, i da prema njemu zauzimaju sličan stav kao ja. Jednom ili dvaput, dok je govorio, primetio sam, gospodin Kvinjon je postrance pogledao u gospodina Merdstona, kao da proverava da ga nije nečim naljutio; a jednom kada je gospodin Pasnidž (drugi gospodin) bio suviše veseo, ovaj ga je nagazio i krišom ga pogledom upozorio da obrati pažnju na gospodina Merdstona, koji je sedeo ćutke, strogog izraza lica. Ne sećam se da se gospodin Merdston ijednom tog dana nasmejao, izuzev na šalu o Šefildu – svoju sopstvenu, kad smo kod toga.

Otišli smo kući u suton. Veče je bilo veoma lepo i majka i on su se opet prošetali pored divljih ruža, a mene su poslali unutra, na čaj. Kad je otišao, majka me je ispitivala kako sam proveo dan i šta su oni pričali i radili. Pomenuo sam joj šta su rekli o njoj, a ona se nasmejala i kazala mi da su to bezobraznici i da pričaju gluposti – ali znam da joj je bilo milo. To mi je bilo jasno tada baš kao što mi je jasno i dan-danas. Iskoristio sam priliku i pitao je poznaje li možda gospodina Bruksa iz Šefilda, ali je odgovorila odrečno i kazala kako je to verovatno neki siromašni zanatlija.

Njeno lice pamtim izmenjeno, i to s dobrim razlogom, i znam da je pokojno – a ipak, kako kazati da ga više nema kada ga ovog trena vidim pred sobom, jasno kao ma koje lice u koje bih mogao pogledati u prepunoj ulici? Kako da kažem da joj je nevina, devojačka lepota izbledela i iščezla kada osećam njen dah na obrazu,

evo sada, isto kao što sam ga osećao i te noći? Zar mogu tvrditi da se uopšte izmenila kada je moje pamćenje vraća u život, baš onakvu kakva je bila i nikakvu drugačiju; kako to da kažem kada je u sećanju čuvam onakvu kakvu sam je tada voleo, kada je moje sećanje na sopstvenu detinju ljubav prema njoj vernije od mene samog, vernije i od jednog čoveka?

Opisujem je upravo onakvu kakva je bila kada sam, posle ovog razgovora, legao u krevet, a ona došla da mi poželi laku noć. Sva lepršava, kleknula mi je pored postelje, naslonila bradu na ruke i rekla kroz smeh:

„Dejvi, kako su ono rekli? Ispričaj mi još jednom. Ne mogu da verujem.“

„Očaravajuće gospođe...“, počeh.

Majka mi položi ruke na usne da me zaustavi.

„Nemoguće da su rekli 'očaravajuće'“, reče, smejući se. „Sigurno nije bilo 'očaravajuće', Dejvi. Sad shvatam da nije!“

„Jeste, jeste. 'Očaravajuće gospođe Koperfild'“, odgovorio sam nepokolebljivo. „I 'lepe'.“

„Ne, ne, sigurno ne lepe. Ne lepe“, prekinu me majka i opet mi stavi prste na usta.

„Jeste. 'Lepe mlade udovice'.“

„Luckasti bezobraznici!“, povika moja majka, pa se zasmeha i pokri lice rukama. „Blesani! Jelda? Dejvi, dušo...“

„Da, mama?“

„Nemoj da kažeš Pegoti; možda se naljuti na njih. I sama sam strahovito ljuta na njih, ali bih više volela da Pegoti ne sazna.“

Obećao sam, naravno; i poljubio sam je, i ona je poljubila mene, i tako još mnogo puta, i uskoro sam čvrsto zaspao.

Sada, posle toliko vremena, čini mi se da je Pegoti već sutradan iznela smeo i pustolovan predlog o kom ću ovde govoriti, ali verovatno se to desilo oko dva meseca kasnije.

Jedne večeri sedeli smo kao i pre (dok je moja majka, kao i pre, bila odsutna), u društvu s čarapom, krojačkim santimetrom, komadićem voska, kutijom sa Svetim Pavlom na poklopcu i knjigom o krokodilima, kada je Pegoti, nakon što je nekoliko

puta pogledala u mene i otvorila usta kao da će progovoriti, ali je oćutala – a ja mislio da samo zeva, ili bih se uznemirio – elem, kada je Pegoti rekla, kao da me nagovara:

„Mladi gospodine Dejvi, bi li voleo da pođeš sa mnom pa da provedemo dve nedelje kod mog brata u Jarmutu? Zar to ne bi bilo pravo uživanje?“

„Pegoti, je l' tvoj brat fin čovek?“, upitah obazrivo.

„Ma on je zlatan!“, povika Pegoti i diže ruke. „A tamo je i more, pa čamci i brodovi, ribari i plaža, možeš da se igraš s 'Amom...“

Pegoti je mislila na svog nećaka Hama, kog sam pomenuo u prvom poglavlju, ali kad je ona izgovorila njegovo ime, to je zvučalo kao kolska oprema.

Njeno nabranje ovih divota me je uzбудilo i odgovorio sam da bi to stvarno bilo uživanje, ali šta će reći majka?

„E pa, onda bih se kladila u gvineju“, reče Pegoti, motreći moje lice, „da će nas pustiti. Pitaću je ako hoćeš, čim se vrati kući. Eto!“

„Ali šta će ona da radi dok mi nismo tu?“, rekoх pa naslonih malene laktove na sto, da dam težinu svojim rečima. „Ne može sama da živi.“

Ukoliko je Pegoti odjednom tražila rupu na peti čarape, onda je dotična rupa sigurno bila vrlo mala i nije je ni vredelo štopati.

„Čuješ! Pegoti! Ne može sama da živi, znaš.“

„Ju, pobogu!“, reče Pegoti i konačno pogleda u mene. „Zar ne znaš? Ona ide kod gospođe Grejper na dve nedelje. Kod gospođe Grejper će se okupiti veliko društvo.“

Ah! Ako je tako, onda sam bio sasvim spreman da pođem. S krajnjim nestrpljenjem sam čekao da se majka vrati od gospođe Grejper (jer upravo kod te komšinice je bila u poseti) i uverim se da će nam dozvoliti da sprovedemo ovu sjajnu zamisao u delo. Ni izdaleka onoliko iznenađena koliko sam očekivao, majka je spremno pristala; te noći smo sve uredili i dogovorili se da se meni plate boravak i hrana.

Uskoro je došao dan polaska. Tako uskoro, zapravo, da je vreme brzo proletelo čak i meni, iako sam izgarao od iščekivanja i donekle se plašio da će nas kakav zemljotres, vulkan ili nekakvo

drugo prirodno zlo sprečiti u ovom poduhvatu. Trebalo je da pođemo teretnim kolima koja su kretala ujutru posle doručka. Zlatom bih platio, činilo mi se, da me puste da se samo umotam i prespavam u čizmama, sa šeširom na glavi.

I dan-danas se gotovo potrese – iako pripovedam ovo šaljivim tonom – kad se setim koliko sam bio oran da pođem iz srećnog doma, kad se setim kako nisam ni slutio šta to zauvek ostavljam za sobom.

Kada su teretna kola stigla na kapiju, a moja majka tu stajala i ljubila me, s nežnošću se sećam kako sam se rasplakao od zahvalne privrženosti njoj i staroj kući koju nikad ranije nisam napustio. S nežnošću se sećam da se i majka rasplakala i pamtim kako joj je srce tuklo, privijeno uz moje.

Nakon što su teretna kola krenula – s nežnošću se sećam – majka je istrčala kroz kapiju i viknula vozaču da stane, ne bi li me još jednom poljubila. Milo mi je da zastanem i mislim na usrdnost i ljubav na njenom licu kada je pogledala naviše, u mene, i to i učinila.

Dok smo mi odlazili od nje, a ona stajala na ulici, gospodin Merdston joj priđe i, kako se činilo, poče da je ubeđuje kako nema potrebe da se potresa. Virio sam oko cirađe na kolima i pitao se šta se to njega tiče. Pegoti, koja je takođe gledala s druge strane, nije delovala nimalo zadovoljno, a to joj se jasno videlo na licu kad se ponovo okrenula.

Neko vreme sam posmatrao Pegoti, zadubljen u misli o ovom izmaštanom slučaju: ako su joj dali zadatak da me izgubi, kao što se desilo onom dečaku u bajci, da li bih uspeo da se vratim kući prateći trag dugmića koje je pogubila.

TREĆE POGLAVLJE

Nešto se menja

Konj u toj teretnoj zaprezi bio je najlenja životinja na svetu, bar se nadam; vukao se napred oborene glave kao da baš voli da ostavlja

primaoce paketa da čekaju. Zamišljao sam da ponekad misli na to i tiho se cereka, ali kočijaš je kazao da ga prosto muči kašalj. Kočijaš se držao pognute glave, isto kao konj, i pospano se klimao napred dok je vozio, s rukama na kolenima. Kažem „vozio“, ali činilo mi se da bi kola bez po muke stigla u Jarmut i bez njega, pošto je konj obavljao sav posao; a što se razgovora tiče, umeo je samo da zviždi.

Pegoti je držala na krilu korpu punu hrane koja bi nam lako mogla potrajati čak i do Londona da smo putovali onamo istim prevoznim sredstvom. Mnogo smo jeli i mnogo spavali. Pegoti je uporno padala u san brade naslonjene na dršku korpe, koju je stiskala uza se nesmanjenom snagom; da je nisam čuo svojim ušima, nikad ne bih poverovao da jedna slabašna žena može tako hrkati.

Neprestano smo skretali na sporedne drumove i vrlo dugo nam je trebalo da istovarimo krevetski okvir ispred jedne gostionice, a svračali smo i drugde, pa sam bio poprilično umoran i veoma sam se obradovao kad smo pred sobom ugledali Jarmut. Ličio je na skvašen sunder, kako mi se učinilo dok sam prelazio pogledom preko velike, jednolične pustopoljine na drugoj strani reke; ukoliko je svet zaista okrugao, kao što je pisalo u udžbeniku geografije, protiv volje se zapitah kako ijedan njegov deo može biti toliko ravan. Ipak, zaključio sam da se Jarmut možda nalazi na jednom od polova, što bi sve objasnilo.

Dok smo se približavali, pred nama je pucala čitava okolina nalik na ravnu liniju pod nebom, i ja napomenuh Pegoti da bi uz pokoje brdašce možda bila prijatnija za oko, a i da bi lepše bilo ako bi se kopno malčice više razlikovalo od mora i ako se gradić, nalik na parče raskvašenog tosta, ne bi tako stapao s vodom. Ipak, nešto odsečnije nego obično, Pegoti reče da prosto moramo prihvatati svet takav kakav jeste, a da je ona sama ponosna primorka iz Jarmuta.

Kada smo zašli u ulice (što mi je već samo po sebi bilo neobično) i osetili miris ribe i brodske smole, kudelj e i katrana, te videli mornare u prolazu i kola koja su uz zveckanje vozila tamo i ovamo

po kaldrmi, zaključih da sam bio nepravedan prema jednom ovako živahnom mestu; to i rekoх Pegoti, a ona blagonaklono sasluša moje ushićene primedbe, pa mi kaza kako je (valjda među onima koji su te sreće da se rode kao primorci) opštepoznato da je Jarmut najlepše mesto na svetu.

„Eno mog 'Ama!“, viknu Pegoti. „Kako je porastao, ne može ga čovek prepoznati!“

Zapravo nas je čekao ispred krčme i, kao stari znanac, pitao me je kako sam. Isprva nisam imao utisak da ga poznajem onako dobro kao on mene, pošto, posle noći mog rođenja, nikad nije bio kod nas. Svejedno, znatno više smo se zbližili kada me je uzeo na krkače da me ponese do kuće. Sada je bio ogroman, snažan mladić, visok metar i osamdeset, krupne građe i malo pogrbljen; ipak, zbog nasmejanog, dečakčkog lica i svetle, kovrdžave kose, delovao je vrlo krotko i stidljivo. Na sebi je imao kratak kaput od debelog platna i par tako krutih pantalona da bi sasvim dobro stajale i same, čak i da u njima nije bilo nogu. Nije se baš moglo reći da nosi šešir, više je nekako bio natkrovljen nečim crnim i smolastim, kao kakva stara zgrada.

Ham je nosio mene na krkače i naš maleni sanduk ispod miške, a Pegoti je nosila još jedan koferčić; krivudali smo uličicama zasutim drvenim opiljcima i brdašcima peska i prolazili pored gasovoda, užara, brodogradilišta, radionica za popravku brodova, radionica za rasklapanje brodova, šuperskih radionica, skladišta za užad i jedra, kovačnica i još sijaset takvih mesta, sve dok ne stigsmo do jednolične pustoši koju sam video izdaleka; Ham reče:

„Gospon Dejvi, eno naše kuće!“

Osvrtao sam se u svim pravcima, dokle je pogled dopirao preko nenastanjenog krajolika, a zatim prema moru, a onda i prema reci, ali nigde nisam razaznao nikakvu kuću. Nedaleko je stajala crna dereglija ili već nekakva starinska barka, izvučena na suvo, a dim se vrlo ugodno vio iz gvođenog čunka koji joj je virio kroz odžak; ipak, nisam video ništa drugo u čemu bi se moglo stanovati.

„Nije valjda ono?“, rekao sam. „Ono što liči na brod?“

„Baš to, gospon Dejvi“, odgovori Ham.

Ni Aladinova palata, sa sve rokovim* jajetom, ne bi me očarala koliko romantična pomisao na život u takvom domu. S boka su mu bila usečena ljupka vrata, imao je krov i prozorčice; ipak, zapravo je bio tako neodoljiv baš zato što je posredi bio pravi brodić koji je bez sumnje na stotine puta plovio i koji svakako nije bio namenjen da se u njemu živi ili da stoji na kopnu. Eto zašto me je toliko opčinio. Da mu je svrha bila da se u njemu stanuje, možda bih pomislio da je mali, nezgodan ili suviše zabačen; ipak, pošto nije bio namenjen za takvu upotrebu, postao je savršeno prebivalište.

Iznutra je bio divno čist i onoliko uredan koliko je to bilo moguće. Tu su stajali sto, holandski zidni časovnik i komoda, na komodi poslužavnik, a na njemu naslikana dama sa suncobranom u šetnji s vojnički odevenim detetom koje ispred sebe tera obruč. Biblija je stajala na poslužavniku i držala ga da ne padne, a da jeste pao, razbilo bi se mnoštvo šoljica i tacni, a s njima i čajnik, što je sve stajalo naređano oko pomenute knjige. Na zidovima su, uramljeni i prelakirani, visili pomalo prosto obojeni prizori iz Svetog pisma; nikad kasnije ih nisam mogao videti u rukama torbara a da mi se pred očima ne ukaže čitava unutrašnjost kuće Pegotinog brata. Avram u crvenom beše krenuo da žrtvuje Isaka u plavom, a Danila u žutom bacali su u jamu punu zelenih lavova; ove slike su bile najupečatljivije. Iznad poličice nad kaminom nalazila se slika jedrilice po imenu „Sara Džejn“, sagrađene u Sanderlandu, na koju je bila nalepljena prava mala drvena krma; ovaj spoj slikarske kompozicije i stolarskog zanata bio je pravo-pravcato umetničko delo, i meni se sličica činila kao najpoželjniji imetak na celom svetu. Iz krovnih greda su štrčale kuke, čiju namenu tada nisam mogao da dokučim, a ormarići, sanduci i slično služili su za sedenje i nadoknađivali su nedostatak stolica.

Sve ovo sam video kada sam prvi put bacio pogled prešavši preko praga – kao što to i inače biva s decom, ako je verovati onoj mojoj teoriji – a onda je Pegoti otvorila jedna vratašca i pokazala mi moju spavaću sobu. Bila je to najpotpunija i najdopadljivija

* Rok – džinovska ptica grabljivica iz bliskoistočne mitologije. (Prim. prev.)

spavaća soba koju sam ikad video – smeštena s krmene strane lađe, s prozorčićima na mestu gde je krma prolazila kroz trup; ogledalce u ramu od ostriginih ljuštura bilo je prikucano za zid na baš pravoj visini za mene, krevetić je ostavljao taman dovoljno prostora da se uvučeš u njega, a na stolu, u plavoj šolji, stajao je buket morske trave. Zidovi su bili okrečeni belo poput mleka, a od jarkih boja krevetskog prekrivača od pačvorka maltene su me zabolele oči. U ovoj bajnoj kući naročito se primećivao miris ribe, toliko sveprisutan da mi je maramica, kad sam je izvadio da obrišem nos, mirisala baš kao da je u nju bio umotan jastog. Kada sam u poverenju podelio ovo otkriće s Pegoti, obavestila me je da njen brat trguje jastozima, krabama i slatkovodnim rakovima, a kasnije sam i sâm otkrio da se hrpa ovih stvorenja, koja su bez prestanka štipala sve što bi im se našlo u blizini, obično može naći u drvenoj šupici, gde su držali šerpe i lonce.

Ljubazno nas je dočekala jedna vrlo lepo vaspitana žena s belom keceljom – još s Hamovih leđa, sa udaljenosti od četiristo metara, video sam je kako izvodi kniks. Dočekala nas je i (po mom mišljenju) izuzetno lepa devojčica s ogrlicom od plavih perli, ali me nije pustila da je poljubim kad sam se ponudio, nego je pobegla i sakrila se. Nešto kasnije, pošto smo završili obilnu večeru koja se sastojala od barene ribe limande, topljenog putera i krompira – a ja sam dobio i šniclu – došao je kući jedan kosmat čovek dobroćudnog lica. Nazvao je Pegoti „curo“ i onako od srca je cmoknuo u obraz, a ona se držala kao da je to sasvim uobičajeno, pa sam zaključio da joj je to nesumnjivo brat; ispostavilo se da jeste tako, pošto su mi ga ubrzo predstavili kao gospodina Pegotija, glavu porodice.

„Milo mi je, gospodine“, rekao je gospodin Pegoti. „Videćete, gospodine, malko smo priprosti, al’ nismo loši.“

Zahvalio sam mu i odgovorio da ću sigurno uživati na ovako divnom mestu.

„Gospodine, kako vam je mamica?“, upita gospodin Pegoti. „Jeste li je ostavili u zdravlju i veselju?“

Izvestio sam gospodina Pegotija da je zdrava i vesela koliko se samo poželeti može i da ih je pozdravila – što sam izmislio iz učtivosti.

„Fala mnogo, fala mnogo“, reče gospodin Pegoti. „E pa, gospodine, ako možete da izdržite ovde dve nedelje s njom“ – on glavom pokaza na svoju sestru – „i Hamom i malom Em’li, s ponosom vas primamo u društvo.“

Pošto mi je učtivo pozeleo dobrodošlicu u svoju kuću, gospodin Pegoti je izašao da se umije i opere ruke iz lončeta vruće vode, primetivši da „ladnom nikad ne bi’ mogô sprati štroku“. Uskoro se vratio, mnogo prijatnijeg izgleda, ali toliko rumen da sam i nehotice pomislio kako mu lice nalikuje jastozima, krabama i slatkovodnim rakovima – zato što ulazi u vruću vodu veoma crno, a izlazi iz nje veoma crveno.

Posle čaja, kada smo zatvorili vrata i (pošto su noći bile hladne i maglovite) ušuškali se u kući, ona mi se učinila kao najbajnije utočište koje ljudska mašta može zamisliti. Čuti vetar kako se pojačava na moru, znati da se magla navlači na pusta polja, tamo napolju, pa gledati u vatru i misliti kako u blizini nema nijedne kuće izuzev ove, a čak i ova je brod – bilo je to kao čarolija. Mala Em’li se više nije stidela, i sada je sedela pored mene na najmanjem i najnižem sandučiću, taman dovoljno velikom za nas dvoje; taman smo mogli da stanemo u ugao pored dimnjaka. S druge strane vatre gospođa Pegoti je štrikala u beloј kecelji. Moja Pegoti i njeno šice, zajedno s Katedralom Svetog Pavla i komadićem voska, delovali su kao kod kuće, kao da nikada i nisu obitavali pod nekim drugim krovom. Ham, koji me je do malopre učio da igram lore, pokušavao je da se seti kako se gata pomoću prljavih karata i ostavljao je otisak palca, lepljiv od ribe, na svakoj koju bi okrenuo. Gospodin Pegoti je pušio lulu. Činilo mi se da je pravi trenutak za razgovor i poveravanje.

„Gospodine Pegoti!“, rekoh.

„Gospodine?“, kaza on.

„Jeste li nazvali sina Ham zato što živite u kao nekoj Nojevoj barci*?

* Prema Bibliji, Nojevi sinovi su se zvali Sim, Ham i Jafet. (Prim. prev.)

Gospodinu Pegotiju to kao da se učini dubokoumno, ali odgovori: „Jok ja, gospodine. Nisam mu ja dao nikakvo ime.“

„Ko mu je onda dao ime?“, upitah; bilo je to pitanje broj dva iz katihizisa* za gospodina Pegotija.

„Pa, gospodine, njegov otac“, reče gospodin Pegoti.

„Mislio sam da ste mu vi otac!“

„Moj brat Džo mu je bio otac“, reče gospodin Pegoti

„Mrtav, gospodine Pegoti?“, upitah obazrivo posle učtive pauze.

„Mrtav i udavljen“, reče gospodin Pegoti.

Veoma sam se iznenadio što gospodin Pegoti nije Hamov otac i počinjao sam da se pitam jesam li pogrešno protumačio njegove porodične odnose s još nekim ovde. Toliko sam bio radoznao da sam rešio da raspravim to s gospodinom Pegotijem.

„Mala Em’li“, rekoh i pogledah ka njoj. „To vam je ćerka, je li tako, gospodine Pegoti?“

„Nije, gospodine. Otac joj je bio moj zet Tom.“

Nisam mogao da se uzdržim.

„Mrtav, gospodine Pegoti?“, oprezno izneh posle još malo učtivog ćutanja.

„Mrtav i udavljen“, reče gospodin Pegoti.

Bilo mi je teško da nastavim s ovom temom, ali još ne bejasmo sve raščistili, a nekako smo morali. Zato rekoh:

„Gospodine Pegoti, zar *uopšte* nemate dece?“

„Ne, mladi gospodine“, odgovori on i kratko se nasmeja. „Ne-ženja sam.“

„Neženja!“, rekoh zapanjeno. „Ali, gospodine Pegoti, ko je onda ono?“, pokazah na pletilju s keceljom.

„To je gospođa Gamidž“, reče gospodin Pegoti.

„Gamidž, gospodine Pegoti?“

Ipak, u tom trenutku, Pegoti – moja rođena, čudnovata Pegoti – poče mi tako izražajno davati znake da se ne raspitujem dalje da sam mogao samo sedeti i gledati u čitavo ovo ćutljivo društvo dok nije došlo vreme za krevet. Onda, kada smo se našli nasamo u mojoj malenoj kabini, obavestila me je da su Ham i Em’li

* Religijski udžbenik napisan u obliku pitanja i odgovora. (Prim. prev.)

domaćinu bratanac i sestričina, koje je usvojio kao male, kada su ostali bez igde ikoga, a da je gospođa Gamidž udovica njegovog ortaka, s kojim je delio brod i koji je umro u velikom siromaštvu. Gospodin Pegoti je i sam siromašan, rekla je Pegoti, ali je dobar kao hleb i valjan kao čelik – to su bila njena poređenja. Jedino zbog čega je umeo da se razgoropadi ili da opsuje, izvestila me je, bila je baš ta njegova velikodušnost; ako bi je iko od njih pome-nuo, tresnuo bi desnicom o sto (jednom takvom prilikom ga je i slomio) i stravično opsovao: „Bezvruga mi glava, odoh ja zauvek odavde samo li još jednom neko nešto o tome zucne!“ U odgovor na moje pitanje, ispostavilo se da niko nema ni najblažeg pojma otkuda potiče ta strašna reč „bezvruga“, ali da je svi smatraju vrlo ozbiljnom pogrdom.

Veoma svestan dobrote svog domaćina i u prekrasnom raspo-loženju, još i lepšem zato što mi se spavalo, osluškivao sam kako žene odlaze u krevet u drugoj kabinici poput moje, na suprotnoj strani lađe, i kako on i Ham kače dve ležaljke za spavanje o kuke na tavanici koje sam ranije primetio. Dok mi se san postepeno prikrađao, čuo sam vetar kako zavija na moru i uzima takav zamah u ravnici da sam lenjo zastrepeo da se velika voda ne uzburka i ne nadode tokom noći. Ipak, podsetio sam samog sebe da sam ipak u brodiću, a i da, u slučaju da se nešto dogodi, nije loše imati gospodina Pegotija uza se.

Nije nas, međutim, snašlo ništa gore od jutra. Gotovo istog trenu kada je ono obasjalo ram mog ogledala, načinjen od ostrigi-nih ljuštura, skočio sam iz kreveta i već sam bio napolju i skupljao kamenčiće po plaži s malom Em’li.

„Sigurno si dobar moreplovac?“, rekao sam Em’li. Nisam za-pravo bio ubeđen u to, ali mi se činilo da bi bilo kavaljerski reći bilo šta, a obližnje, blistavo jedro nedaleko od nas tako se lepo odražavalo u njenim sjajnim očima da mi je prosto palo na pamet da to kažem.

„Ne“, odgovori Em’li i zavrte glavom. „Plašim se mora.“

„Plašiš se!?“, rekoh s prigodnom smelošću i vrlo uobraženo pogledah u silni okean. „Ja ne!“

„Ih! Ali ono je okrutno“, reče Em’li. „Videla sam koliko okrutno ume da bude prema našim ljudima. Gledala sam kako kida na komadiće lađu veliku kao naša kuća.“

„Nadam se da to nije ona lađa u kojoj...“

„U kojoj se otac udavio?“, kaza Em’li. „Ne. Nije ta, tu lađu nikad nisam videla.“

„Ni njega?“, upitah je.

Mala Em’li odmahnu glavom. „Ne, koliko se sećam!“

Kakva podudarnost! Istog časa sam stao da objašnjavam kako ni ja nikad nisam video svog oca i kako smo majka i ja oduvek živeli sami i bili neizmerno srećni, i kako još tako živimo, i nameravamo da tako zauvek ostane; i kako se očeva humka nalazi na groblju blizu naše kuće, u hladu jednog drveta ispod čijih grana se često, u lepa jutra, šetam i slušam ptičju pesmu. Ipak, činilo se da Em’li i ja nismo ista vrsta siročadi. Ona je pre oca izgubila i majku, a niko nije znao gde je očev grob, izuzev da je negde u morskim dubinama.

„Osim toga“, reče Em’li dok je tražila školjke i kamenčiće, „tebi je otac bio gospodin, a majka ti je gospođa; moj otac je bio ribar a majka ribarska ćerka, i moj ujka Den je ribar.“

„Den je gospodin Pegoti, je l’ tako?“, rekoh.

„Ujka Den – onaj tamo“, odgovori Em’li i pokaza glavom ka kući-ladi.

„Da. Na njega sam i mislio. Sigurno je mnogo dobar?“

„Dobar?“, kaza Em’li. „Kad bih postala fina gospođa, poklonila bih mu nebeskoplavi mundir s dijamantskim dugmetima, pantalone od nankina, prsluk od crvenog baršuna, trorogi šešir, veliki zlatan sat, srebrnu lulu i punu kutiju para.“

Rekoh kako ne sumnjam da gospodin Pegoti sasvim zaslužuje ova blaga. Bilo mi je, moram priznati, teško zamislivo da bi se on ugodno osećao u opravi koju mu je zahvalna mala nećaka namenila, a naročito mi trorogi šešir nije zvučao kao mudar izbor; ipak, ove misli sam zadržao za sebe.

Dok je nabrajala, mala Em’li je zastala i zagledala se u nebo kao da sve to vidi u kakvoj krasnoj viziji. Zatim krenusmo dalje, skupljajući školjke i šljunak.

„Volela bi da budeš fina gospođa?“, rekoх.

Em’li pogleda u mene, nasmeja se i klimnu glavom.

„Mnogo bih volela. Onda bismo svi zajedno bili prefinjen svet. Ja, ujka, Ham i gospođa Gamidž. Tad nam ne bi smetalo kad naiđe olujno vreme... To jest, ne bi nam smetalo zbog nas. Bi zbog siromašnih ribara, to svakako, i onda bismo im davali pare ako im se nešto desi.“ Ovo mi se činilo kao vrlo dobra i stoga sasvim verovatna slika. Stavih joj do znanja da mi se sviđa kako to zvuči, a mala Em’li se ohrabri i stidljivo reče:

„Zar se sad ne bojiš i ti mora?“

Bilo je poprilično mirno, pa sam se osmelio; ipak, da je ume-reno velik talas nahrupio prema nama, nesumnjivo bih potprašio pete, s užasom se prisećajući utopljenih članova njene porodice. Svejedno, rekoх: „Ne“, i dodadoх: „Čini mi se da se ne bojiš ni ti, iako kažeš da se bojiš...“ – jer hodala je zaista preblizu ivice nekakvog starog mola ili puta popločanog daskama po kom smo se šetali, a ja sam se plašio da ne padne.

„Ne bojim se ovako“, reče mala Em’li, „ali kad duva, budim se i drhtim pri pomisli na ujka Dena i Hama, sve mi se pričinja da viču u pomoć. Zato bih toliko volela da budem fina gospođa. Ali se ne bojim ovako. Nimalo. Vidi!“

Ona se odvoji od mene i potrča po slomljenoj gredi koja je štrčala iz zemlje baš tu gde smo stajali i bez ikakve ograde se nadnosila nad duboku vodu. Ovaj događaj mi se urezao u pamćenje i da sam crtač, mogao bih ga skicirati po sećanju, precizno kao i tog dana: mala Em’li trči u (kako se meni činilo) pogibiju sa izrazom lica koji nikad nisam zaboravio, okrenuta ka dalekom moru.

Laka, smela, lepršava prilika se okrenula i bezbedno mi se vratila, pa sam se uskoro smejaо sopstvenim strahovima i krikу koji sam ispuatio – svakako uzaludnom, pošto nije bilo nikoga u blizini. Ipak, u odraslom dobu, često i u mnogo navrata sam pomišljao: je li, na nekakav zagonetan način, moguće da su ova njena iznenadna detinja brzopletost i njen pomamni pogled u daljinu došli od njenog mrtvog oca – da li ju je on milosrdno mamio u opasnost ne bi li se njen život možda završio tog dana? Otada sam

se ponekad pitao sledeće: da sam u trenu mogao spoznati kakav će joj biti život i to u potpunosti razumeti, iako sam bio dete, i da je njeno spasenje zavisilo od mog pokreta – bi li uopšte trebalo da pružim ruku i spasem je? U međuvremenu sam se pitao – ne zadugo, ali jesam – zar ne bi bilo bolje za malu Em’li da joj se tog jutra, na moje oči, voda sklopila nad glavom; i odgovarao sam sebi: da, bilo bi.

Možda sam poranio. Može biti da još nije vreme da ovo zabeležim. Ipak, neka ostane zapisano.

Odšetali smo daleko i nakupili svega i svačega zanimljivog, i pažljivo smo stavljali nasukane morske zvezde natrag u vodu – toliko malo znam o ovoj vrsti da nisam sasvim siguran je li trebalo da nam budu zahvalne na tome ili baš obrnuto – a onda smo se vratili u dom gospodina Pegotija. Zastali smo u zavetrini šupe za jastoge i čedno se poljubili, a onda smo ušli na doručak, blistajući od zdravlja i zadovoljstva.

„Kao dva mlada drozgovca“, reče Pegoti. Znao sam da ovo, na mesnom narečju, znači dva mlada drozda i primio sam to kao kompliment.

Naravno da sam bio zaljubljen u malu Em’li. Ubeđen sam da sam tu curicu voleo isto onako iskreno, isto onako nežno i znatno čednije, s manje ličnog interesa, nego što sam ikoga voleo kasnije u životu, ma koliko ta ljubav bila plemenita i uzorna. Moja mašta je svakako uzdigla to plavooko detence u nebesa, i ona je u mojoj uobrazilji postala kao nešto što nije od ovoga sveta, pravi-pravcati anđeo. Da je jednog sunčanog prepodneva raširila maleni par krila i na moje oči odletela, sumnjam da bi to za mene bilo naročito neočekivano.

Satima i satima smo, u nežnoj ljubavi, šetali po toj sumornoj jarmutskoj zaravni. Dani su nam proletali, kao da ni vreme još ne beše odraslo, već je i ono bilo dete i večito se igralo. Rekao sam Em’li da je obožavam i da ću, ukoliko ne prizna da obožava i ona mene, biti prinuđen da se ubijem mačem. Potvrdila mi je svoja osećanja i ne sumnjam da su bila iskrena.

Što se tiče staleških razlika, naše mladosti ili bilo kakve druge prepreke, to nije mučilo malu Em’li i mene zato što nismo imali

budućnosti. Nismo planirali šta ćemo kada budemo stariji, baš kao što nismo pravili planove ni šta ćemo kada se podmladimo. Gospođa Gamidž i Pegoti su se oduševljavale nama, a kada bismo, obuzeti nežnom privrženosti, sedeli jedno pored drugog na sandučiću, šaputale su: „Bogo moj! Što je ovo divno!“ Gospodin Pegoti nam se smešio s lulom u ustima, a Ham se celo veče samo široko osmehivao i nije radio ništa drugo. Uživali su u nama, pretpostavljam, onako kao što bi uživali u lepoj igrački ili džepnoj maketi Koloseuma.

Uskoro sam otkrio da gospođa Gamidž nije uvek onoliko prijatna koliko bi se moglo očekivati imajući u vidu pod kakvim okolnostima je stanovala kod gospodina Pegotija. Gospođa Gamidž je bila sklona sekiraciji i ponekad je kukumavčila više nego što je bilo prihvatljivo ostalima u malenom domu. Bilo mi je veoma žao nje, ali u pojedinim trenucima sam mislio da bi bilo prijatnije kada bi gospođa Gamidž tu negde imala sopstveni stan u koji bi mogla da se povuče i tamo ostane dok joj se ne povрати lepo raspoloženje.

Gospodin Pegoti je ponekad išao u krčmu po imenu *Kod otvorenog uma*. Ovo sam otkrio zato što je bio odsutan druge ili treće večeri naše posete, a gospođa Gamidž je između osam i devet uporno gledala na holandski časovnik i govorila da je on tamo i da je, što je još gore, još tog jutra znala da će onamo otići.

Gospođa Gamidž je celog dana bila bezvoljna, a pre podne, kada je vatra počela previše da se dimi, briznula je u plač. „Ja sam usamljeno, napušteno stvorenje“, glasile su reči gospođe Gamidž kada je došlo do tog neprijatnog događaja, „i sve mi uvek ide naopako.“

„Ma brzo će prestati“, rekla je Pegoti – naša Pegoti – „a osim toga, znate valjda da ni nama ovo ne prija ništa više nego vama.“

„Ja više osećam“, rekla je gospođa Gamidž.

Dan je bio vrlo hladan, s ljutim naletima vetra. Privatni kutak gospođe Gamidž, tik do ognjišta, činio mi se kao najtoplije i najušuškanije mesto, i njena fotelja je svakako bila najudobnija, ali tog dana joj uopšte nije godila. Neprestano se žalila da joj je hladno i da je od hladnoće muči ono što je nazivala „žmarcanjem“

u leđima. Konačno je zbog toga pustila suzu i ponovila da je ona „usamljeno, napušteno stvorenje“ i da joj sve uvek ide naopako.

„Jeste vrlo hladno“, reče Pegoti. „Svima nam smeta.“

„Ja to osećam više od drugih ljudi“, rekla je gospođa Gamidž.

Isto je bilo i za večerom; gospođa Gamidž bi se uvek poslužila odmah posle mene, pošto sam ja, kao važan gost, imao prednost. Ribe su bile sitne i pune kostiju, a krompir malo zagoreo. Svi smo izrazili izvesno razočaranje zbog toga, ali gospođa Gamidž je rekla da ona to oseća više nego mi, pa se opet rasplakala i veoma ogorčeno ponovila prethodnu izjavu.

To se tako i nastavilo; kada je oko devet gospodin Pegoti stigao kući, nesrećna gospođa Gamidž je štrikala u svom uglu u vrlo jadnom i bednom stanju. Pegoti je vedro šila. Ham je krpio ogroman par ribarskih čizama, a ja sam im čitao, s malom Em'li pored sebe. Gospođa Gamidž nije govorila ništa, ako se izuzme pokoji žaloban uzdah, i još otkako smo obedovali uz čaj, sedela je pognute glave.

„Pa, društvo“, reče gospodin Pegoti kad je seo, „kako ste mi?“ Svi smo rekli ponešto ili podigli pogled u znak dobrodošlice, jedino je gospođa Gamidž samo zavrтела glavom nad štrikerajem.

„Šta nije u redu?“, upita gospodin Pegoti i pljesnu rukama. „Glavu gore, šiparice moja!“ (Gospodin Pegoti je hteo da kaže „devojko“.)

Činilo se da gospođa Gamidž nije u stanju da se razveseli. Ona izvadi staru crnu svilenu maramicu i obrisala oči, ali umesto da je vrati u džep, zadrža je u ruci, pa ih opet otre, i zadrža je i dalje, na gotovs.

„Šta ti je, ženska glavo?“, kaza gospodin Pegoti.

„Ništa“, odvrati gospođa Gamidž. „Dolaziš iz *Otvorenog uma*, Dani'le?“

„O, da, nakratko sam večeras svratio do *Otvorenog uma*“, reče gospodin Pegoti.

„Izvini što te nagonim da ideš onamo“, reče gospođa Gamidž.

„Nagoniš! Ne mora mene niko nagoniti“, odgovori gospodin Pegoti kroz iskren smeh. „I sam vrlo rado odem.“

„I te kako rado“, kaza gospođa Gamidž, vrteći glavom i brišući oči. „Da, da, i te kako rado. Žao mi je što zbog mene tako rado ideš.“